

# Зарубіжний досвід розвитку підприємницької діяльності та самозайнятості серед людей з інвалідністю

Г. ГАВРЮШЕНКО,  
кандидат економічних наук  
ДУ НДІ соціально-трудових відносин  
Мінсоцполітики України,  
м. Луганськ

*У статті здійснено порівняльний аналіз зарубіжного й вітчизняного досвіду щодо організації підприємницької діяльності та самозайнятості осіб з інвалідністю, визначено основні напрями удосконалення вітчизняної практики з цього питання.*

*В статье осуществлен сравнительный анализ зарубежного и отечественного опыта относительно организации предпринимательской деятельности и самозанятости лиц с инвалидностью, определены направления усовершенствования отечественной практики по этому вопросу.*

*The article highlights a comparative analysis of international and domestic experience in business and self-employment activities organization of persons with disabilities, as well as identifies areas of improvement the national practices of this problem.*

Ключові слова: люди з інвалідністю, підприємницька діяльність, самозайнятість, зарубіжний досвід, податкові пільги.

**П**остановка проблеми. Розвиток таких форм зайнятості, як самозайнятість і підприємницька діяльність, є невід'ємним елементом сучасної ринкової системи господарювання, що відповідає цілям економічних реформ в Україні. Завдяки поширенню цих форм зайнятості не лише розвивається національна економіка й формується конкурентне середовище, але й створюються нові робочі місця, що сприяє зниженню рівня безробіття серед населення. Так, за результатами досліджень, збільшення чисельності підприємців на 10 осіб сприяє скороченню чисельності безробітних на 4–5 осіб.

В Україні підприємницька діяльність та самозайнятість останнім часом починає поширюватися і серед людей з інвалідністю, виступаючи, з одного боку, як результат впровадження активної політики зайнятості, а з іншого — як прояв особистої ділової активності самих інвалідів, все більша частка яких хоче (та може!) займатися власним бізнесом. Однак, рівень залучення громадян з інвалідністю до підприємництва є ще не надто високим. Так, за офіційними даними Державної служби зайнятості, у 2007 р. одноразову допомогу на випадок безробіття для організації підприємницької діяльності отримали 176 інвалідів, у 2008 р. — 656 інвалідів, у 2010 р. — 353 інваліди, у 2011 р. — 544 інваліди. Це становить 0,8; 2,1; 1,1 та 1,5% загальної чисельності інвалідів, які перебували на обліку в Державній службі зайнятості для пошуку підходящої роботи.

У 2009 р. видатки за цією статтею в бюджеті Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття не планувалися і одноразова допомога не надавалася.

Децю кращою є ситуація з реалізацією підприємницьких ініціатив випускниками центрів професійної реабілітації інвалідів системи Мінсоцполітики України. За станом на 01.01.2011 р. із 589 працевлаштованих випускників цих закладів 125 осіб (або 21,2%) відкрили власну справу.

Таким чином, наведені вище дані яскраво свідчать про невисокий рівень залучення інвалідів до підприємницької діяльності та самозайнятості та, відповідно, надають підставу стверджувати, що нинішня система працевлаштування інвалідів потребує суттєвого вдосконалення, перш за все, щодо створення умов для реалізації підприємницьких ініціатив.

Аналіз численних наукових досліджень, а також чинної законодавчої бази щодо організації та розвитку малого підприємництва в Україні, свідчить про наявність великої прогалини в цьому питанні стосовно людей з інвалідністю. У вітчизняній практиці ця проблема головним чином розглядається в сукупності з іншими аспектами трудової зайнятості інвалідів, без виділення окремих, притаманних підприємницькій діяльності інвалідів, особливостей. Як наслідок, державна політика щодо самозайнятості інвалідів не

формується належним чином: непрозорим та складним залишається законодавчо-нормативне регулювання підприємницької діяльності інвалідів; належним чином не формується статистично-інформаційна база стосовно поширення підприємництва серед цієї категорії громадян тощо.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Темі підприємництва інвалідів приділяється значно більше уваги в зарубіжних економічно розвинутих країнах. Так, ще у 2000 р. у США вийшла книга «No More Job Interviews! Self-Employment Strategies for People With Disabilities» (укр. «Більше ніяких співбесід! Стратегії самозайнятості для людей з інвалідністю»). Її автор — Аліса Вайс Доуел — американка з інвалідністю, яка сама стала успішним підприємцем. Книга вважається «посібником щодо організації самозайнятості та підприємництва» для людей з інвалідністю. Послідовно, покроково в ній розповідається, як саме відкрити власний бізнес людям з інвалідністю, пропонуються цікаві бізнес-ідеї для підприємців-початківців з числа інвалідів, а також розвінчуються міфи щодо неспроможності людей з інвалідністю ефективно організувати власну справу. Книга розрахована, в першу чергу, на читачів з усіма типами інвалідності, на фахівців, які мають допомагати інвалідам реалізуватися у сфері праці (фахівці із працевлаштування та реабілітації), а також на членів родини та друзів, які підтримують людину з інвалідністю в її бажанні працювати<sup>1</sup>.

Також широко відомою є праця американських дослідників К. Гріффін та Д. Хемміс, які у 2003 р. видали книгу «Як підвищити самозайнятість інвалідів»<sup>2</sup>. І хоча ця публікація розрахована, насамперед, на соціальних працівників, які відповідають за працевлаштування інвалідів, і написана у стилі посібника, все одно її поява є прямим свідченням розуміння західною спільнотою необхідності вивчення досвіду підприємництва серед людей з інвалідністю з урахуванням соціальних характеристик тих індивідів, які її здійснюють.

**Метою статті** є здійснення порівняльного аналізу зарубіжного й вітчизняного досвіду щодо організації підприємницької діяльності та самозайнятості осіб з інвалідністю та визначення на його основі напрямів удосконалення вітчизняної практики з означених питань.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Слід зазначити, що державне сприяння розвитку малого підприємництва в зарубіжних економічно розвинутих

країнах світу спочатку розвивалося як захід боротьби з безробіттям і загостренням соціальної напруженості. Для цього в багатьох країнах затверджувалися спеціальні цільові державні програми підтримки та розвитку підприємництва. Ці програми, у першу чергу, були орієнтовані на найменш конкурентоспроможних на ринку праці суб'єктів: громадян, які тривалий час були безробітними, людей з інвалідністю, молодь тощо. Уперше такі програми розвитку та підтримки індивідуального підприємництва з'явилися в Європі в 1970–1980 рр. У середині 1980-х рр. подібні програми діяли у 17 країнах світу: Австралії, Бельгії, Канаді, Данії, Фінляндії, Франції, Німеччині, Великій Британії, Греції, Ірландії, Італії, Люксембурзі, Нідерландах, Норвегії, Португалії, Іспанії та Швеції.

Стратегічною метою цих програм була ініціація створення малих підприємств силами самих безробітних шляхом надання їм технічної та консультативної допомоги, кредитів, грантів та різноманітних пільг для створення та розвитку їхніх підприємств. Так, у Франції ще в 1979 р. було реалізовано програму розвитку самозайнятості для безробітних громадян, яка передбачала формування «стартового капіталу» для організації індивідуальної підприємницької діяльності шляхом одноразової виплати всієї суми допомоги з безробіття. При цьому, за цією програмою надавалася можливість об'єднання декількох індивідуальних допомог з безробіття з метою формування суми, достатньої для створення нового малого підприємства. Така практика діє наразі і в низці регіонів Російської Федерації. Так, у Новосибірській області інваліду, який перебуває на обліку в службі зайнятості та вирішив відкрити власну справу, надається для цього субсидія в сумі до 300,0 тис. руб. Якщо на обліку в службі зайнятості перебувають два інваліди, які вирішили спільно організувати бізнес, вони отримують 600,0 тис. руб. відповідно<sup>3</sup>. Крім того, у Російській Федерації та Республіці Білорусь діє законодавча норма, згідно з якою безробітним, які мешкають у населених пунктах із стійко високим рівнем безробіття (сільські, гірські поселення, депресивні шахтарські регіони тощо), одноразова допомога з безробіття для організації підприємницької діяльності видається в 15-кратному її розмірі<sup>4</sup>.

На жаль, українським законодавством можливості об'єднання декількох індивідуальних допомог з безробіття для відкриття власної справи не передбачено.

Починаючи з 1987 р., у Франції від безробітних суб'єктів, які виявили бажання відкрити власну спра-

<sup>1</sup> Self-Employment Strategies for People with Disabilities. — Режим доступу: <http://www.worksupport.com/resources/printView.cfm/419>

<sup>2</sup> Божко Я. О. Державна політика сприяння розвитку різних форм самозайнятості інвалідів в Україні. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

<sup>3</sup> Круглий стол по теме поддержки предпринимательства в НСО. — Режим доступу: <http://www.deafbusiness.ru/info.phtml?c=43&id=142>.

<sup>4</sup> Юридические аспекты трудоустройства для людей с инвалидностью в Республике Беларусь / В. Н. Левковский. — Гомель: Гомельское областное общественное объединение инвалидов с нарушением функций опорно-двигательной системы «Инвалиды-спинальники», 2010. — С. 22.

ву шляхом отримання одноразової допомоги на випадок безробіття, почали вимагати розроблення бізнес-планів. Цей захід став ефективним при обмеженні чисельності бажаючих взяти участь у програмі, бо виявився так званим «фільтром», який сприяв відбору лише тих претендентів, що дійсно мали намір зайнятися підприємницькою діяльністю. Крім того, важливо наголосити на тому, що описана вище французька модель підтримки підприємництва була практично єдиною моделлю, яка передбачала не лише надання фінансової допомоги безробітним для створення власного бізнесу так би мовити «з нуля», але й придбання вже діючого бізнесу, а також створювала умови для участі інваліда в малому підприємстві як партнера.

Характерною рисою багатьох державних програм підтримки розвитку підприємництва, які реалізуються в зарубіжних країнах світу, є те, що ці програми передбачають обов'язкову наявність у суб'єктів, які бажають розпочати бізнес, певної суми власних заощаджень. Наприклад, за британською моделлю розвитку самозайнятості – EAS – охочі відкрити власний бізнес повинні мати не менше 1000 євро особистих заощаджень для інвестування цих коштів у свій бізнес.

Згідно з бельгійською програмою, особисті заощадження суб'єкта, який виявив бажання відкрити власну справу, повинні складати не менше 50,0% від розміру

кредиту, який йому може бути наданий для цих цілей. Подібна норма діє і в Новосибірській області (Російська Федерація): інвалідам, які перебувають на обліку в службі зайнятості й виявили бажання розпочати власний бізнес, надається субсидія в розмірі 50,0% від кошторису бізнес-плану, а інші 50,0% підприємець-початківець має внести з власних заощаджень<sup>3</sup>.

Із поліпшенням економічної ситуації державна підтримка малого підприємництва та самозайнятості стала виступати як самостійний захід, націлений на демократизацію ринкових відносин та формування середнього класу як основного носія суспільних соціально-економічних перетворень.

Поширення самозайнятості в зарубіжних країнах світу ілюструє рис. 1.

Як видно з рис. 1, в економічно розвинутих зарубіжних країнах світу з високим рівнем доходу на душу населення (Австрія, Бельгія, Канада, Франція, Німеччина, Люксембург тощо) рівень самозайнятості є значно нижчим, ніж у країнах з відносно невисоким рівнем доходів на душу населення (Греція, Корея, Мексика, Турція). Це може бути пояснено як відносно високим рівнем безробіття і недостатньою кількістю вільних робочих місць у країнах з невисоким рівнем доходів на душу населення, так і прагненням населення цих країн до здобуття певної економічної не-

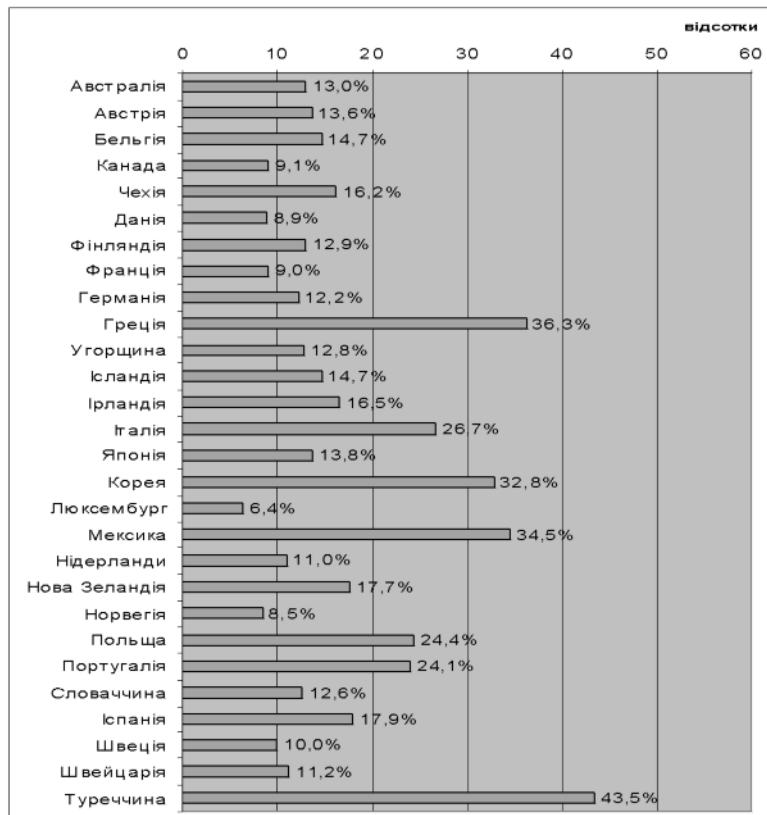


Рис. 1. Рівень самозайнятості в економічно розвинутих країнах світу в 2006 р. (у відсотках від загальної чисельності зайнятого населення)<sup>5</sup>

<sup>5</sup> Развитие самозанятости в странах Европейского Союза и США — Режим доступа: [http://www.vneshmarket.ru/content/document\\_r\\_A4F92072-2395-4116-96E5-EE76169118C7.html](http://www.vneshmarket.ru/content/document_r_A4F92072-2395-4116-96E5-EE76169118C7.html).

залежності. Разом з тим, слід наголосити на тому, що інформації стосовно поширення самозайнятості безпосередньо серед людей з інвалідністю в економічно розвинутих країнах світу авторами статті не знайдено. Цілком ймовірно, що в зарубіжних країнах світу, так само як і в Україні, такі дані не формуються та, як наслідок, не оприлюднюються.

Вивчення зарубіжного досвіду свідчить про те, що за кордоном державна підтримка підприємницьких ініціатив здійснюється майже за тими ж самими напрямками, що і в Україні. Однак, на відміну від України, така підтримка не лише теоретично, але й практично поширюється на всі категорії громадян, у тому числі й на людей з інвалідністю, які вже є суб'єктами підприємницької діяльності або тільки-но вирішили відкрити власну справу. Основними напрямками державної підтримки є:

- законодавче забезпечення;
- податкові пільги, пільгове кредитування та інші види гарантованої державної фінансової допомоги;
- забезпечення доступної системи навчання та підвищення кваліфікації підприємців;
- створення матеріально-технічних умов для організації та розвитку підприємництва;
- підтримка підприємницьких ініціатив місцевими органами влади та некомерційними структурами;
- формування позитивного іміджу підприємця-інваліда в громаді та суспільстві.

Законодавче забезпечення як напрям підтримки малого бізнесу націлене, перш за все, на усунення бюрократичних перешкод при організації та веденні підприємницької діяльності. Практично в усіх зарубіжних економічно розвинутих країнах реєстрація малого підприємства є простою та швидкою процедурою. Наприклад, в Іспанії підприємець отримує підтвердження своєї реєстрації вже через добу після подання документів. Сама реєстрація відбувається в режимі «одного вікна». Необхідно також зауважити, що в зарубіжних економічно розвинутих країнах контролюючі функції держави після початку роботи малих підприємств зведено до мінімуму.

Податкові пільги, пільгове кредитування та інші види гарантованої державної фінансової допомоги за кордоном є дуже різноманітними. Наприклад, в Іспанії у перші п'ять років (а в Німеччині — у перші два роки) свого існування малі підприємства звільняються від сплати всіх податків. З початку світової фінансово-економічної кризи (кінець 2008 р.) для всіх малих підприємств Німеччини було зменшено відрахування до фондів соціального страхування, а для малих підприємств Італії було введено річний мораторій на іпотечні виплати. У Франції щойно створені малі під-

приємства звільнялися не лише від сплати відрахувань до фондів соціального страхування, але й взагалі від усіх податків, якщо такі підприємства створювалися на територіях, визнаних депресивними.

У Канаді підприємствам та організаціям дозволяється перераховувати кошти, які вони повинні сплачувати як податок з прибутку, у фонди сприяння малому та середньому бізнесу. Таким чином, будь-яка канадська фірма може або сплачувати податки з прибутків, або спрямовувати ці кошти у фонд підтримки підприємців. Останні, у свою чергу, надають технічну, фінансову, інформаційну допомогу бізнесменам-початківцям<sup>6</sup>.

В економічно розвинутих зарубіжних країнах світу дуже поширеною є практика надання малим підприємствам державних замовлень на вироблення та постачання певної продукції (послуг). Так, у США вже тривалий час 23,0% усіх замовлень держбюджету обов'язково надаються малим підприємствам, а з початку світової фінансово-економічної кризи (кінець 2008 р.) частка цих замовлень зросла до 26,0%. Крім того, великі підприємства в США мають зобов'язання щодо розміщення на виробничій базі малих підприємств до 20,0% замовлень для вироблення продукції військово-оборонного комплексу<sup>7</sup>.

Дуже поширеною практикою підтримки малого бізнесу в економічно розвинутих країнах є надання підприємствам малого бізнесу дешевих кредитів. У Німеччині пільгові кредити для малого бізнесу надаються під 4,0–6,0% річних, а у США — під 9,0% річних. Це у два-три рази нижче, ніж зазвичай становить відсоток банківської ставки при отриманні кредиту. У Південній Кореї нещодавно керівництвом банків було прийняте рішення, що не менше 35,0% усіх кредитів мають надаватися саме малим підприємствам.

Натомість в Україні відсоткові ставки по кредиту є вкрай високими (в середньому від 22,5 до 29,0% річних у гривні), при цьому банківські установи майже завжди вимагають заставу, вартість якої суттєво перевищує суму кредиту. Більшість вітчизняних комерційних банків надають малим підприємствам лише короткострокові кредити, які не можна вважати джерелом розвитку для малого бізнесу. Такі умови кредитування не стимулюють попит підприємців на кредитний продукт і фактично унеможливають доступність кредитних ресурсів для людей з інвалідністю, які бажають започаткувати власну справу. Реальним джерелом формування фінансових ресурсів малого підприємництва в Україні могли б стати державні позики. Через обмеженість фінансових можливостей держави фінансово-кредитна політика в Україні має сприяти залученню недержавних джерел фінансуван-

<sup>6</sup> Лесько О. Й. Соціально-економічні проблеми зайнятості та професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями. Монографія / О. Й. Лесько. — Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2004. — 244 с.

<sup>7</sup> Помощь малому бизнесу. Изучаем западный опыт. — Режим доступу: <http://jivkurilka.com.subpage67.htmlrazdel15>.

ня. Держава повинна стимулювати комерційні банки до надання пільгових позик суб'єктам господарювання малого бізнесу шляхом зниження рівня оподаткування банківських прибутків на суму, що спрямовується на їхнє кредитування малого бізнесу<sup>8</sup>.

Крім вигідного кредитування, в економічно розвинутих зарубіжних країнах малому бізнесу надається ще ціла низка фінансових державних гарантій. Так, у Великій Британії з початку світової фінансово-економічної кризи для малого бізнесу державою було виділено один мільярд фунтів стерлінгів як «ліміт державних гарантій». У цій країні малий бізнес також може отримати значну суму матеріальної допомоги на покриття витрат у судових позовах із податковою та іншими фіскальними службами. У Німеччині державний банк KfW, надаючи малому бізнесу пільгові кредити, половину комерційного ризику «бере на себе». Уряд США також гарантує часткове повернення вкладів кредиторам малого бізнесу<sup>7</sup>.

Забезпечення доступної системи навчання та підвищення кваліфікації підприємців існує в переважній більшості економічно розвинутих зарубіжних країн. Наприклад, у Німеччині до підприємницької діяльності залучають буквально «зі шкільної лави». Для школярів старших класів там створюються міні-підприємства, де вони мають можливість спробувати себе в ролі засновників малого бізнесу.

У багатьох зарубіжних країнах для всіх бажаючих відкрити власний бізнес створюються короткотермінові курси з маркетингу і менеджменту персоналу. Так, наприклад, у Великій Британії реалізується державна програма підтримки безперервної професійної освіти на підприємствах. Ця програма має назву «Навички для малого бізнесу». Вона реалізується на підприємствах зі штатом менше 50 робітників<sup>9</sup>. Таким чином, за державні кошти працівники невеликих підприємств мають змогу навчитися основам ведення малого бізнесу, що може стати корисним для них у подальшому житті (якщо вони виявлять бажання коли-небудь стати підприємцями).

Створення матеріально-технічних умов для організації та розвитку підприємництва також є поширеним напрямом підтримки малого бізнесу в економічно розвинутих країнах світу. Цей напрям передбачає організацію бізнес-центрів, тобто структур, що дозволяють бізнесмену-початківцю, перш за все, отримати безкоштовні консультації стосовно будь-якого питання щодо ведення бізнесу (реєстрація, оподаткування, страхування, отримання необхідного фінансування, пошук інвесторів на бізнес-проекти, допомога у підбо-

рі кадрів тощо). У Великій Британії, наприклад, консультації з означених питань можна отримати протягом 24 годин на добу. У Німеччині є інтернет-портал, де можна отримати професійну пораду та безоплатно завантажити в електронному вигляді пакет програмного забезпечення для складання бізнес-плану, налагодити бухгалтерський облік, отримати необхідні консультації стосовно оподаткування тощо.

Спеціальними інституціями, що сприяють розвитку малого підприємництва, є також бізнес-інкубатори. Від бізнес-центрів вони відрізняються тим, що, окрім наведених вище послуг, за символічну плату надають підприємцям-початківцям на умовах оренди офіси з усім необхідним обладнанням та меблями. На таких самих умовах можуть надаватися не лише офісні, але й виробничі приміщення. Малі підприємства працюють в інкубаторах обмежений час (2–3 роки), після чого поступаються місцем іншим. У деяких країнах (Німеччина, Ізраїль) малий бізнес отримує в інкубаторах також фінансову допомогу на кінцевій стадії розробок і виробництва зразків та малих партій продукції<sup>10</sup>. До речі, є дані стосовно того, що завдяки діяльності бізнес-інкубаторів майже три чверті малих підприємств не припиняє своєї діяльності після п'яти років від її започаткування<sup>7</sup>.

Необхідно звернути увагу на те, що в зарубіжних країнах дуже часто трапляються такі випадки, коли індивідуальний підприємець-інвалід виконує замовлення для державних та приватних установ (організацій), демонструючи при цьому свій високий професіоналізм. У перспективі ці організації, переконавшись у високій професійній майстерності підприємця-інваліда, запрошують його працювати в них у штаті як фахівця. Таким чином відбувається процес переходу інвалідів, які на практиці довели високий рівень своєї професійної кваліфікації, від самозайнятості до роботи на відкритому ринку праці в ролі найманих працівників.

Слід також зазначити, що в зарубіжних країнах світу поширеною є практика підтримки підприємницьких ініціатив місцевими органами влади та некомерційними структурами. Ця підтримка найчастіше здійснюється шляхом надання грантів та іншої фінансової допомоги підприємцям-початківцям. Так, наприклад, у Російській Федерації мерією м. Калінінграда з метою стимулювання ділової активності й сприяння підприємницькій діяльності серед інвалідів ще у 2000 р. було організовано та проведено муніципальний конкурс щодо сприяння самозайнятості інвалідів. Переможці конкурсу, які представили найкращі біз-

<sup>8</sup>Бондарчук К. Мале підприємництво як засіб розширення сфери зайнятості економічно активного населення / К. Бондарчук // Україна: аспекти праці. — 2011. — №1. — С. 18–25.

<sup>9</sup>Тонконог В. В., Самраилова Е. К. Системи професійного образования в зарубежных странах: опыт Франции, Великобритании и США / В. В. Тонконог, Е. К. Самраилова // Труд и социальные отношения. — 2012. — №2. — С. 104.

<sup>10</sup>Умеров Р. Е. Використання зарубіжного досвіду інноваційного розвитку малого і середнього бізнесу в сучасних умовах українського ринку / Р. Е. Умеров // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — №6. — С. 103.

нес-плани, проекти та ідеї для провадження підприємницької діяльності, отримали з місцевого бюджету по 70,0 тис. руб.

На території Приволзького федерального округу (Російська Федерація) ще у 2008 р. за ініціативи ГОІ та при підтримці Американської Ради з міжнародних досліджень та обмінів IREX протягом 9 місяців реалізовувався проект «Створення сприятливих умов для розвитку підприємництва серед інвалідів». На першому етапі реалізації цього проекту в 10 регіонах Приволзького федерального округу (м. Іжевськ, Уфа, Кіров, Самара, Саратов, Ульяновськ, Пермь, Нижній Новгород, Оренбург) було проведено аналіз потреби інвалідів у навчанні підприємницької діяльності. Надалі в рамках проекту було створено спеціалізований сайт (адреса сайту: [www.partner-nv.ru](http://www.partner-nv.ru)), на якому розміщено матеріали, корисні для інвалідів при започаткуванні та веденні власного бізнесу<sup>11</sup>.

У м. Алмати (Казахстан) акціонерне товариство «Фонд розвитку підприємництва «Даму»» разом із корпоративним благодійним фондом «Кус Жולי» за фінансової підтримки «Казкомерцбанку» почало у 2012 р. реалізацію в 16 регіонах Казахстану проекту для підприємців-початківців з числа інвалідів. Проект, що має назву «Подивись на зірки», ставить за мету підтримати прагнення людей з інвалідністю реалізувати свої підприємницькі ініціативи. Проект передбачає надання грантів на цільовий розвиток бізнес-ідей інвалідів. Загальний бюджет проекту становить 8 млн. тенге (близько 425 тис. грн). Крім того, цим проектом передбачено формування та розміщення на веб-сайті Фонду «Даму»:

- необхідної правової інформації щодо пільг та преференцій для підприємців-інвалідів;
- спеціально розроблених навчальних курсів (у тому числі відео-курсу із сурдоперекладом) стосовно створення власного бізнесу та різноманітних напрямів його розвитку<sup>12</sup>.

Однак низка ініціатив місцевих органів влади, націлених на підтримку підприємницької діяльності членів громади, не завжди є доступною для інвалідів. Так, наприклад, суб'єктам малого підприємництва у м. Москві надається підтримка на конкурсній основі у розмірі 250,0 тис. руб. на розвиток власної справи. При цьому підприємець повинен внести таку ж суму з власних коштів. Однак непрацюючим інвалідам з пенсії розміром у 3,5–5,0 тис. руб. вкрай важко (точніше неможливо) накопичити 250,0 тис. руб., необхід-

них для участі в конкурсі. Таким чином, переважна більшість інвалідів не може скористатися такою фінансовою підтримкою<sup>13</sup>.

Крім описаних вище напрямів підтримки підприємницьких ініціатив інвалідів, у зарубіжних країнах світу значна увага приділяється формуванню позитивного іміджу підприємця-інваліда в громаді та суспільстві. З цією метою результати успішної підприємницької діяльності інвалідів постійно висвітлюються в засобах масової інформації. Поширеною є практика організації та проведення місцевими органами влади конкурсів «Кращий підприємець міста», «Краще підприємство року», а також виставок та ярмарків продукції, виробленої підприємцями-інвалідами.

**Висновки.** Таким чином, можна зробити висновок про те, що зарубіжний досвід розвитку та підтримки організації підприємницької діяльності, у тому числі людьми з інвалідністю, в окремих випадках може бути ефективно використаний у вітчизняній практиці. На нашу думку, у вітчизняну практику доцільно імплементувати такі напрями, як:

- можливість об'єднання декількох індивідуальних допомог з безробіття для відкриття спільної власної справи;
- звільнення від сплати всіх податків на певний термін (наприклад, на 2 роки) тільки-но створених малих підприємств;
- надання малим підприємствам державних (регіональних) замовлень на вироблення продукції (надання послуг);
- стимулювання державою комерційних банків до надання пільгових позик (кредитів) малим підприємствам;
- надання можливості суб'єктам малого та середнього бізнесу скеровувати суму податку з прибутку безпосередньо до фондів підтримки підприємництва (наприклад, до УФПП та його регіональних відділень).

Зазначені напрями варто поширювати не лише на підприємців з числа інвалідів, але й на інші категорії громадян України, які виявили бажання започаткувати власний бізнес. Такий підхід є недискримінаційним, соціально справедливим і таким, що унеможливить зловживання та маніпуляції у випадках, коли інвалід формально буде зареєстрований як підприємець, а фактично бізнес-ініціативи реалізовуватимуть інші суб'єкти.

<sup>11</sup> С 11 по 19 ноября в городах Чебоксары, Уфа, Саратов прошла передвижная выставка достижений инвалидов-предпринимателей. — Режим доступа: <http://www.disability.ru/forum/index.php?id=12012&page=3>.

<sup>12</sup> Даму и Кус Жолы начали проект для инвалидов. — Режим доступа: <http://volunteers.com.ua/novosti/novosti-sng/damu-i-kus-zholy-nachali-proekt-dlja-invalidov.html>, Програма «Даму-Комек». — Режим доступа: <http://www.astana.kz/ru/node/7299>.